

EUROOPA KOHTU OTSUS
12. mai 1998*

Äriühingute õigus – Rahalistes raskustes aktsiaselts – Aktsiakapitali suurendamine
halduslikul teel – Ühenduse õigusnormist tuleneva õiguse kuritarvitamine

Kohtuasjas C-367/96,

mille esemeks on Euroopa Kohtule EÜ asutamislepingu artikli 177 alusel esitatud Efetio Athinon'i eelotsusetaotlus, millega soovitakse saada nimetatud kohtus pooleliolevas vaidluses järgmiste poolte vahel:

Alexandros Kefalas jt

ja

Elliniko Dimosio (Kreeka riik),

Organismos Oikonomikis Anasygkrotisis Epicheiriseon AE (OAE),

Athinaiki Chartopoïia AE jt osavõtul

eelotsust nõukogu 13. detsembri 1976. aasta teise direktiivi 77/91/EMÜ tagatiste kooskõlastamise kohta, mida liikmesriigid äriühingu liikmete ja kolmandate isikute huvide kaitseks EMÜ asutamislepingu artikli 58 teises lõigus tähendatud äriühingutelt nõuavad seoses aktsiaseltside asutamise ning nende kapitali säilitamise ja muutmisega, et muuta sellised tagatised ühenduse kõigis osades võrdväärseteks (EÜT 1977, L 26, lk 1; ELT eriväljaanne 17/01, lk 8), artikli 25 tõlgendamise ja ühenduse õigusnormist tuleneva õiguse kuritarvitamise kohta,

EUROOPA KOHUS

koosseisus: president G. C. Rodríguez Iglesias, kodade esimehed C. Gulmann, H. Ragnemalm ja M. Wathelet, kohtunikud G. F. Mancini, J. C. Moitinho de Almeida, P. J. G. Kapteyn (ettekandja), J. L. Murray, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet, G. Hirsch, P. Jann ja L. Sevón,

kohtujurist: G. Tesauro,

kohtusekretär: vanemametnik H. A. Rühl,

arvestades kirjalikke märkusi, mille esitasid:

* Kohtumenetluse keel: kreeka.

– Alexandros Kefalas jt, esindajad: advokaat A. Tegopoulos ja advokaat D. Livieratos, Ateena,

– Kreeka valitsus, esindajad: advokaat M. Stathopoulos, Ateena, ja valitsuse õigusnõukogu abiõigusnõunik V. Kontolaimos,

– Organismos Oikonomikis Anasygkrotisis Epicheiriseon AE (OAE), esindajad: advokaat K. Kerameos ja advokaat I. Soufleros, Ateena,

– Athinaïki Chartopoïia AE jt, esindajad: advokaat S. Felios ja advokaat M. Manolas, Ateena,

– Euroopa Ühenduste Komisjon, esindaja: õigusnõunik D. Gouloussis,

arvestades kohtuistungil ettekannet,

olles 18. novembri 1997. aasta kohtuistungil ära kuulanud suulised märkused, mille esitasid Alexandros Kefalas jt, esindajad: A. Tegopoulos ja D. Livieratos, Kreeka valitsus, esindajad: advokaat M. Stathopoulos ning V. Kontolaimos ja välisministeeriumi Euroopa õiguse asjade eritalituse juriidiline nõustaja P. Mylonopoulos, Organismos Oikonomikis Anasygkrotisis Epicheiriseon AE (OAE), esindajad: advokaat K. Kerameos ja advokaat I. Soufleros, Athinaïki Chartopoïia AE jt, esindajad: advokaat S. Felios ja advokaat M. Manolas, ning komisjon, esindaja: D. Gouloussis,

olles 4. veebruari 1998. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

1. Efetio Athinon esitas 6. juuni 1996. aasta otsusega, mis saabus Euroopa Kohtusse sama aasta 21. novembril, EÜ asutamislepingu artikli 177 alusel kaks eelotsuse küsimust nõukogu 13. detsembri 1976. aasta teise direktiivi 77/91/EMÜ tagatiste kooskõlastamise kohta, mida liikmesriigid äriühingu liikmete ja kolmandate isikute huvide kaitseks EMÜ asutamislepingu artikli 58 teises lõigus tähendatud äriühingutelt nõuavad seoses aktsiaseltside asutamise ning nende kapitali säilitamise ja muutmise, et muuta sellised tagatised ühenduse kõigis osades võrdväärseteks (EÜT 1977, L 26, lk 1; ELT eriväljaanne 17/01, lk 8), artikli 25 tõlgendamise ja ühenduse õigusnormist tuleneva õiguse kuritarvitamise kohta.

2. Need küsimused kerkisid aktsiaseltsi Athinaïki Chartopoïia AE (edaspidi „Chartopoïia”) aktsionäri Alexandros Kefalase jt ning Kreeka riigi ja Organismos Oikonomikis Anasygkrotisis Epicheiriseon AE (ettevõtete ümberkorraldamise asutus, edaspidi „OAE”) vahelises vaidluses, milles põhikohtuasja hagejad vaidlustavad aktsiakapitali suurendamise, mida tehti vastavalt Kreeka 5. augusti 1983. aasta seaduses nr 1386/1983 (Kreeka Vabariigi Ametlik Teataja nr 107, 8.8.1983, lk 14) ette nähtud

korrale, mida Chartopoiia suhtes majandusministri 30. märtsi 1984. aasta otsusega kohaldati.

3. OAE on seadusega nr 1386/1983 loodud riigiasutus. See on aktsiaselts ja tegutseb ühistes huvides riigi kontrolli all. Nimetatud seaduse artikli 2 lõike 2 kohaselt on OAE eesmärk aidata ettevõtete finantsilise ümberkorraldamise, välismaise oskusteabe sissetoomise ja rakendamise, riigisisese oskusteabe arendamise ning riigi või segaosaluselise ettevõtjate loomise ja ettevõtete käitamisega kaasa riigi majanduslikule ja ühiskondlikule arengule.

4. Seaduse nr 1386/1983 artikli 2 lõikes 3 on loetletud OAEle tema eesmärkide saavutamiseks antud volitused. Näiteks võib ta üle võtta ümberkorraldatavate ettevõtete või riigistatud ettevõtjate haldamise ja igapäevase juhtimise, omandada osalusi ettevõtjate kapitalis, anda laene ja emitteerida mõningaid võlakirju või sõlmida mõningaid laenulepinguid, omandada võlakirju ja üle anda aktsiaid, eelkõige töötajatele või neid esindavatele organisatsioonidele, kohalikele omavalitsustele või teistele avalik-õiguslikele juriidilistele isikutele, heategevusorganisatsioonidele, ühiskondlikele organisatsioonidele või eraisikutele.

5. Seaduse nr 1386/1983 artikli 5 lõike 1 kohaselt võib majandusminister otsustada kohaldada selles seaduses ette nähtud korda majanduslike raskustega ettevõtjate suhtes.

6. Sama seaduse artikli 7 kohaselt võib pädev minister otsustada, et niisuguse ettevõtja haldamine, kelle suhtes kohaldatakse selles seaduses ette nähtud korda, antakse üle OAEle, koostada tema kohustuste maksegraafik nii, et oleks tagatud tema elujõulisus, või likvideerida ta.

7. Seaduse nr 1386/1983 artikkel 8 sisaldab sätteid, mis käsitlevad ettevõtja juhtimise üleandmist OAEle. Artikli 8 lõikes 1, mida on muudetud seadusega nr 1472/1984 (Kreeka Vabariigi Ametlik Teataja A, 112, 6.8.1984, lk 1273), on määratletud niisuguse üleandmise üksikasjalikud eeskirjad ning reguleeritud OAE nimetatud juhtimisega tegelevate isikute ja ettevõtja organite vahelisi suhteid. Nõnda on nähtud ette, et see, kui avaldatakse ministeeriumi otsus kohaldada ettevõtja suhtes selles seaduses sätestatud korda, lõpetab ettevõtja juhtimisorganite volitused, ning et üldkoosolek jääb alles, kuid ei saa tagasi kutsuda OAE poolt nimetatud nõukogu liikmeid.

8. Seaduse nr 1386/1983 artikli 8 lõikes 8 on nähtud ette, et OAE võib asjaomase äriühingu ajutise juhtimise ajal otsustada suurendada selle äriühingu kapitali erandina kehtivatest aktsiaseltsi käsitlevatest õigusnormidest. Selle suurendamise peab heaks kiitma pädev minister. Endised aktsionärid säilitavad oma eesõiguse ja võivad seda kasutada ministeeriumi heakskiitmisotsuses kindlaks määratud tähtaja jooksul.

9. Kui Chartopoiia suhtes otsustati kohaldada seaduses nr 1386/1983 ette nähtud korda, võttis OAE üle selle aktsiaseltsi juhtimise ja otsustas 28. mail 1986 suurendada tema aktsiakapitali 940 miljoni drahmi võrra. See suurendamine kiideti vastavalt seaduse nr 1386/1983 artikli 8 lõikele 8 heaks tööstus-, teadus- ja tehnoloogiainistri 6. juuni 1986. aasta otsusega.

10. Sellest otsusest nähtub, et endistel aktsionäridel oli piiramatu eesõigus osta uusi aktsiaid ja nad pidid seda kasutama ühe kuu jooksul alates otsuse avaldamisest Kreeka Vabariigi Ametlikus Teatajas. Põhikohtuasja hagejad ei kasutanud seda õigust.

11. Nad leiavad, et kapitali suurendamine, mida OAE otsustas teha, on vastuolus teise direktiivi artikli 25 lõikega 1, milles on sätestatud, et „[k]õik kapitali suurendamise otsused peab tegema üldkoosolek”. Seepärast esitasid nad kaebuse Polymeles Protodikeio Athinon’ile, kes jättis selle rahuldamata.

12. Põhikohtuasja hagejad esitasid siis selle kohtuotsuse peale apellatsioonkaebuse Efetio Athinonile. Leides, et nende esitatud kehtetuse tuvastamise hagi kujutab endast kuritarvitust, tõstatas Kreeka riik õiguse kuritarvitamise vastuväite, mis põhineb tsiviilseadustiku artiklil 281, mille kohaselt „on õiguse kasutamine keelatud, kui see ületab ilmselgelt heausksuse või heade kommete või selle õiguse ühiskondliku või majandusliku eesmärgi piirid”.

13. Liikmesriigi kohus leiab oma eelotsusetaotluses, et tsiviilseadustiku artiklit 281 võib kohaldada selleks, et välistada ühenduse õigusnormidest tulenevate õiguste kasutamine, kui neid õigusi kuritarvitatakse. Käesoleval juhul ületaks OAE tehtud aktsiakapitali suurendamise otsuse kehtetukstunnistamine, mida põhikohtuasja hagejad teise direktiivi artikli 25 lõike 1 alusel taotlesid, liikmesriigi kohtu arvates ilmselgelt heausksuse ja heade kommete ning õiguse ühiskondliku või majandusliku eesmärgi piirid.

14. Sellega seoses tugines eelotsusetaotluse esitanud kohus mitmele faktilisele asjaolule.

15. Näiteks oli Chartopoïal hetkel, mil tema suhtes otsustati kohaldada seaduses nr 1386/1983 ette nähtud korda, pankade ja muude võlausaldajate ees suuri võlgu, mille maksetähtaeg oli saanud, tal oli tõsine likviidsusprobleem ja tal ei olnud enam omakapitali, nii et tema varast ei piisanud enam kohustuste täitmiseks, ja tema aktsiad olid väärtusetud.

16. Lisaks viis OAE-poolne kapitali suurendamine ja sellele järgnenud kohustuste konverteerimine aktsiateks Chartopoïa majandustegevuse ümberkorraldamiseni. Aktsionäridele tagati nende aktsiate majanduslik väärtus, välditi tuhandete töötajate vallandamise ohtu ja suudeti jätkata koostööd paljude tarnijatega riigi majanduse huvides. Kui aktsiakapitali ei oleks suurendatud, oleks Chartopoïa tunnistanud maksejõuetuks ja tema varad oleksid võlausaldajate nõudel likvideeritud, see oleks toonud kaasa kogu aktsionäride vara kaotuse, töötajate vallandamise ja riigi majandusele olulise ettevõtja kadumise.

17. Lõpuks olid aktsionärid saanud aktsiakapitali suurendamise ajal aktsiate ostmise eesõiguse, mida nad siiski ei kasutanud.

18. Viidates Euroopa Kohtu 12. märtsi 1996. aasta otsusele kohtuasjas C-441/93: Pafitis jt (EKL 1996, lk I-1347, punktid 67–70), otsustas eelotsusetaotluse esitanud kohus menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas liikmesriigi kohus võib kohaldada riigisiseses õiguses sätestatud normi (käesoleval juhul Kreeka tsiviilseadustiku artiklit 281), et hinnata, kas asjaomane isik kuritarvitab ühenduse õigusnormidega antud õigust või kas ühenduse õigus sisaldab teisi sätestatud või selgeid põhimõtteid – ja kui jah, siis milliseid –, millele liikmesriigi kohus võiks vajaduse korral tugineda?

2. Kas juhul, kui vastus on eitav, s.t kui Euroopa Ühenduste Kohus jätab selle pädevuse ainult endale, näiteks ühenduse õigusnormide ühetaolise kohaldamisega seotud põhjustel, võib nõukogu teise direktiivi 77/91/EMÜ artikli 25 lõike 1 rikkumisel põhineva hagi jätta rahuldamata konkreetsete asjaolude põhjal – või nendest mõningate ja kui jah, siis missuguste põhjal –, mida Kreeka riik kui kostja ja vastustaja tõstatatud vastuväites mainib ning mida on siinse kohtu otsuses nr 5943/1994 tõendatud ja käesoleva otsuse eelmises lõikes lühidalt kirjeldatud?”

19. Nende küsimustega, mida tuleb analüüsida koos, tahab eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada esiteks seda, kas liikmesriikide kohtud võivad kohaldada riigisiseses õiguses sätestatud normi selleks, et hinnata, kas ühenduse õigusnormist tulenevat õigust kuritarvitatakse või kas see hinnang tuleb anda ühenduse õiguse põhjal, ning teiseks seda, kas põhikohtuasja faktilisi asjaolusid arvestades on täidetud tingimused, mis võimaldavad asuda seisukohale, et teise direktiivi artikli 25 lõikest 1 tulenevat õigust kuritarvitati.

20. Tuleb meenutada, et Euroopa Kohtu praktika kohaselt ei saa õigussubjektid ühenduse õigusnorme ära kasutada pettuse või kuritarvituse eesmärgil (vt eelkõige teenuste osutamise vabaduse valdkonnas 3. detsembri 1974. aasta otsust kohtuasjas 33/74: Van Binsbergen, EKL 1974, lk 1299, punkt 13, ja 5. oktoobri 1994. aasta otsust kohtuasjas C-23/93: TV10, EKL 1994, lk I-4795, punkt 21; kaupade vaba liikumise valdkonnas 10. jaanuari 1985. aasta otsust 229/83: Leclerc jt, EKL 1985, lk 1, punkt 27; töötajate vaba liikumise valdkonnas 21. juuni 1988. aasta otsust kohtuasjas 39/86: Lair, EKL 1988, lk 3161, punkt 43; ühise põllumajanduspoliitika valdkonnas 3. märtsi 1993. aasta otsust kohtuasjas C-8/92: General Milk Products, EKL 1993, lk I-779, punkt 21; sotsiaalkindlustuse valdkonnas 2. mai 1996. aasta otsust kohtuasjas C-206/94: Paletta, EKL 1996, lk I-2357, punkt 24).

21. Järelikult ei saa seda, kui liikmesriikide kohtud kohaldavad niisugust riigisisest õigusnormi nagu Kreeka tsiviilseadustiku artikkel 281 selleks, et hinnata, kas ühenduse õigusnormist tulenevat õigust kuritarvitatakse, pidada ühenduse õiguskorraga vastuolus olevaks.

22. Kuigi Euroopa Kohus ei saa asendada liikmesriikide kohtute hinnanguid enda omaga, sest nemad on ainsana pädevad tegema kindlaks selle juhtumi faktilisi asjaolusid, mille pärast nende poole pöörduakse, tuleb siiski meenutada, et niisuguse riigisisese normi kohaldamine ei tohi kahjustada ühenduse õigusnormide ühetaolist kohaldamist liikmesriikides (vt eespool viidatud kohtuotsust Pafitis jt, punkt 68). Eelkõige ei saa liikmesriikide kohtud ühenduse õigusnormist tuleneva õiguse kasutamise hindamisel muuta selle normi ulatust ega ohustada eesmärke, mida sellega taotletakse.

23. Käesoleval juhul kahjustataks ühenduse õiguse ühetaolist kohaldamist ja selle täielikku mõju, kui leitaks, et teise direktiivi artikli 25 lõikele 1 tuginev aktsionär kuritarvitab oma õigust põhjendusel, et tema vaidlustatud kapitali suurendamine leevendas rahalisi raskusi, mis seadsid asjaomase ettevõtja ohtu, ning andis talle ilmselgeid majanduslikke eeliseid.

24. Väljakujunenud kohtupraktika järgi kohaldatakse artikli 25 lõikes 1 ette nähtud üldkoosoleku otsustuspädevust isegi juhul, kui asjaomasel äriühingul on tõsiseid rahalisi raskusi (vt eelkõige 30. mai 1991. aasta otsuseid kohtuasjades C-19/90 ja C-20/90: Karella ja Karellas, EKL 1991, lk I-2691, punkt 28, ja 24. märtsi 1992. aasta otsust kohtuasjas C-381/89: Syndesmos Melon tis Eleftheras Evangelikis Ekklisias jt, EKL 1992, lk I-2111, punkt 35). Et kapitali suurendamise eesmärk on põhimõtteliselt äriühingu varalise olukorra parandamine, tähendaks see, kui artikli 25 lõikel 1 põhinev kaebus kvalifitseeritaks kuritarvituseks käesoleva otsuse punktis 23 esitatud põhjusel, et hukka mõistetakse ainuüksi sellest õigusnormist tuleneva õiguse kasutamine.

25. Nõnda ei saa aktsionär kunagi aktsiaseltsi rahalise kriisi olukorras tugineda teise direktiivi artikli 25 lõikele 1. Järelikult muudetakse selle õigusnormi ulatust, mis eespool nimetatud kohtupraktika kohaselt peaks jääma niisuguses olukorras kohaldatavaks.

26. Kui ei soovita kahjustada ühenduse õiguse ühetaolist kohaldamist ja selle täielikku mõju, ei saa teise direktiivi artikli 25 lõikele 1 tuginevale aktsionärile ette heita ka seda, et ta kuritarvitas ühenduse õigusnormist tulenevat õigust, põhjendusel, et ta ei kasutanud oma teise direktiivi artikli 29 lõikes 1 ette nähtud eesõigust osta vaidlusaluse kapitali suurendamise korral emiteeritud uusi aktsiaid.

27. Eesõiguse kasutamine oleks tähendanud, et aktsionär kavatseb aidata viia ellu kapitali suurendamise otsust, mida üldkoosolek ei ole heaks kiitnud; just selle otsuse ta aga teise direktiivi artikli 25 lõike 1 alusel vaidlustabki. Järelikult muudaks see, kui aktsionäriil palutakse selleks, et ta saaks nimetatud õigusnormile tugineda, osaleda kapitali suurendamises, mille otsust üldkoosolek ei ole heaks kiitnud, selle õigusnormi ulatust.

28. Ühenduse õigus ei takista siiski eelotsusetaotluse esitanud kohtul tõsiste ja piisavate märkide olemasolu korral kontrollimast, kas teise direktiivi artikli 25 lõikele 1 tuginev aktsionär esitas kapitali suurendamise kehtetuks tunnistamise kaebuse eesmärgiga saada aktsiaseltsi kahjustavaid eeliseid, mis ei ole õiguspäraseid ja on ilmselgelt vastuolus nimetatud õigusnormi eesmärgiga, milleks on tagada aktsionäridele, et aktsiakapitali suurendamise ja järelikult aktsionäride osalussuhete muutmise otsust ei tehta ilma, et nad kasutaksid oma otsustuspädevust aktsiaseltsis.

29. Esitatud põhjendustest lähtudes tuleb vastata, et see, kui liikmesriikide kohtud kohaldavad riigisisises õiguses sätestatud normi selleks, et hinnata, kas ühenduse õigusnormist tulenevat õigust kuritarvitati, ei ole ühenduse õigusega vastuolus. Selle hindamise juures ei saa siiski teise direktiivi artikli 25 lõikele 1 tuginevale aktsionärile ette heita sellest õigusnormist tuleneva õiguse kuritarvitamist ainult niisugusel põhjendusel, et tema vaidlustatav aktsiakapitali suurendamine leevendas rahalisi raskusi, mis seadsid asjaomase aktsiaseltsi ohtu, ja andis talle ilmselgeid majanduslikke eeliseid,

või et ta ei kasutanud oma teise direktiivi artikli 29 lõikes 1 ette nähtud eesõigust osta vaidlusaluse kapitali suurendamise korral emiteeritud uusi aktsiaid.

Kohtukulud

30. Euroopa Kohtule märkusi esitanud Kreeka valitsuse ja komisjoni kohtukulusid ei hüvitata. Et põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus liikmesriigi kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse nimetatud kohus.

Esitatud põhjendustest lähtudes

EUROOPA KOHUS

vastates Efetio Athinoni 6. juuni 1996. aasta kohtuotsusega esitatud eelotsuse küsimustele, otsustab:

See, kui liikmesriikide kohtud kohaldavad riigisiseses õiguses sätestatud normi selleks, et hinnata, kas ühenduse õigusnormist tulenevat õigust kuritarvitati, ei ole ühenduse õigusega vastuolus. Selle hindamise juures ei saa siiski nõukogu 13. detsembri 1976. aasta teise direktiivi 77/91/EMÜ (tagatiste kooskõlastamise kohta, mida liikmesriigid äriühingu liikmete ja kolmandate isikute huvide kaitseks EMÜ asutamislepingu artikli 58 teises lõigus tähendatud äriühingutelt nõuavad seoses aktsiaseltside asutamise ning nende kapitali säilitamise ja muutmise, et muuta sellised tagatised ühenduse kõigis osades võrdväärseteks) artikli 25 lõikele 1 tuginevale aktsionärile ette heita sellest õigusnormist tuleneva õiguse kuritarvitamist ainult niisugusel põhjendusel, et tema vaidlustatav aktsiakapitali suurendamine leevendas rahalisi raskusi, mis seadsid asjaomase aktsiaseltsi ohtu, ja andis talle ilmselgeid majanduslikke eeliseid, või et ta ei kasutanud oma teise direktiivi artikli 29 lõikes 1 ette nähtud eesõigust osta vaidlusaluse kapitali suurendamise korral emiteeritud uusi aktsiaid.

Rodríguez Iglesias

Gulmann

Ragnemalm

Wathelet

Mancini

Moitinho de Almeida

Kapteyn

Murray

Edward

Puissochet

Hirsch

Jann

Sevón

Kuulutatud avalikul kohtuistungil 12. mail 1998 Luxembourgis.

Kohtusekretär

President

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias